

УДК 378.011.3-051]:37.013.015.31:7

Вікторія Ірклієнко,
м. Полтава

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається проблема формування естетичної культури особистості, структурними елементами якої є інформаційний, почуттєво-емоційний та діяльнісний; визначено, що ефективним засобом її формування є народне свято як модель високоестетизованого побуту; окреслено умови формування естетичної культури особистості; підкреслено важливість комплексної підготовки майбутніх учителів до естетичного виховання особистості в умовах неформальної мистецької освіти у вищому навчальному закладі.

***Ключові слова:** особистість, естетичне виховання, естетична культура, неформальна мистецька освіта, народне свято.*

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація в Україні характеризується складними і неоднозначними тенденціями оновлення суспільства, яка дозволяє констатувати зростання потреби цілеспрямованого естетичного виховання особистості. Естетичний розвиток має за мету формування естетичної культури особистості, що є інтеграцією особистісних якостей, які обумовлюють здатність до оцінювання прекрасного і потворного, вияв почуттів та емоцій у творчості. Кожна особистість утверджується в різних сферах соціальної дійсності. Мистецтво є фактором інтегрування індивіда і середовища, людини і суспільства, засобом розвитку самооцінки людини, бо сприяє зросту внутрішньої впевненості, встановлює емоційний баланс особистості і середовища. Дієвим засобом естетичного розвитку є залучення молодого покоління до національної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування естетичної культури особистості досліджувалася

в різних аспектах: філософському (А. Арнольдів, Ю. Борєв, І. Зязюн, М. Каган, Н. Крилова, С. Кудрявцева, О. Семашко, У. Суна та ін.); психологічному (Л. Виготський, Л. Божович, О. Леонтєв, О. Костюк, Б. Теплов, ін.); педагогічному – Т. Антоненко, Л. Бутенко, М. Волос, Н. Вітковська, О. Глузман, І. Гриценко, С. Жупанин, І. Крицька, С. Мельничук (формування в дітей та молоді естетичної культури у процесі вивчення мистецтва і літератури), В. Баєвський, О. Берестенко, Л. Гончаренко, Л. Горюнова, С. Долуханов, В. Дряпіка, О. Ігнатович, Н. Калашник (формування художніх, музичних, літературних естетичних смаків в учнівської та студентської молоді), Т. Агапова, Є. Антонович, Є. Белкіна, І. Демченко, С. Коновець, В. Лихвар, Л. Любарська (естетичне виховання засобами образотворчого мистецтва, народознавства, народних звичаїв та обрядів). А. Комарова В. Кудін, Н. Миропольська, О. Рудницька присвятили свої дослідження формуванню естетичної культури студентів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Мета статті – визначити сутність та структуру естетичної культури особистості та специфіку її формування у майбутніх учителів в умовах неформальної мистецької освіти.

Викладення основного матеріалу. Поняття «естетична культура особистості» розглядається вченими як накопичені людством, особистістю знання і як процес діяльності людини по створенню, збереженню і споживанню естетичних цінностей. Останні в свою чергу виступають фактором формування людської поведінки і особистості в цілому.

У контексті нашого дослідження засобом формування естетичної культури особистості є народне свято як модель високоестетизованого побуту (за В. С. Ірклієнко), яке у сконцентрованому вигляді відображає основні події функціонування людини, життєві закони, норми, цінності суспільства, типи поведінки і спілкування. Народне свято як інтегроване поняття поєднує уявлення про організацію матеріального і духовного середовища, різні види мистецтва, раціональні та емоційні засоби впливу на особистість (Ірклієнко, 2010), що викриває його потужний естетико-педагогічний потенціал.

За М. Каганом (1990), естетична культура є складною системою, яка поєднує чуттєві та інтелектуальні здібності людини, родові та групові уявлення про реальні предмети і форми поведінки. Доцільно дослухатися до інших концепцій про структуру естетичної культури особистості, розроблену в працях М. Верби, Н. Крилової, О. Семашка, У. Суни, (Крилова, 1990). Грунтуючись на аналізі їх досліджень, ми розглядаємо естетичну культуру як складну систему, що інтегрує інформаційний, почуттєво-емоційний та діяльнісний компоненти. Розглянемо їх детальніше.

Основу інформаційного компонента складають знання про розвиток і становлення української національної культури, здатність особистості відтворити їх у естетичних судженнях. Вони пов'язані з глибиною проникнення в суть явища. Наприклад, у ході ознайомлення з матеріальною і духовною культурою в народних святах українців, учні або студенти довідуються про найрізноманітніші види образного письма: мовленнєве, музичне, хореографічне, образотворчо-прикладне (графічне, малярське, різьблення, вишивка, гончарство тощо). В основі засвоєння теоретичних положень лежить їх усвідомлення і вміння встановити змістовні зв'язки в предметній області знань, уміння актуалізувати набуті знання, зробити висновки.

Емоційно-почуттєвий компонент відтворюється в емоційно-почуттєвому ставленні до естетичних цінностей, до народного свята і до своєї ролі в його підготовці і проведенні, емоційній взаємодії. Емоції і почуття – це своєрідне особистісне ставлення людини до навколишньої дійсності й до самого себе. В естетичному почутті концентруються не тільки багатосторонній чуттєвий досвід людини, але й переживання засвоєних особистістю цінностей культури. Воно забезпечує постійну спрямованість особистості на естетичну діяльність. Більшість учених вважає естетичне почуття реакцією людини на естетичні властивості предметів дійсності та явища мистецтва.

Діяльнісний компонент естетичної культури особистості полягає в орієнтації людини на діяльність, на процес творення естетичних цінностей. Він інтегрує інформаційний і почуттєво-емоційний фактори, надає поняттю «естетична культура»

динамічного характеру, реалізується в орієнтації людини на творення, поширення, споживання естетичних цінностей і впливає на рівень естетичної культури особистості.

Необхідно підкреслити умовність поділу інтегративного поняття «естетична культура» на інформаційний, почуттєво-емоційний і діяльнісний компоненти, оскільки вони взаємопов'язані і впливають одне на одного. Знання і почуття вмотивовують особистість до естетичної діяльності, до художньої творчості. У свою чергу діяльнісний компонент впливає на два попередніх. Якщо суб'єкт зайнятий тією чи іншою естетичною діяльністю, то систематично виникає необхідність у нових знаннях, наприклад, про зміст народного свята, його виникнення, головні атрибути і символи, діючі особи та їх функції тощо. Знання стають джерелом естетичних почуттів, а останні – спонукальним мотивом до естетичної творчості. У ході підготовки народного свята необхідно створити умови для сприйняття, аналізу і синтезу інформації, що дає можливість для самореалізації особистості шляхом збагачення знань про народну творчість, актуалізації емоційно-почуттєвого ставлення до надбань національної мистецької скарбниці, стимулювання бажання творити, зберігати, поширювати і споживати естетичні цінності. Участь особистості в організації і проведенні народного свята забезпечує її мінімальну підготовленість до повсякденного життя, формує здатність до розуміння змісту й етнографічних особливостей народного свята, до впровадження у своєму особистому житті відповідних умінь і навичок, наприклад, оформлення предметного середовища, використання у ньому кращих зразків декоративно-прикладного мистецтва, зокрема виробів ткацтва та килимарства, художнього різьблення по дереву, гончарства, малярства, вишивки, лозоплетіння, гутництва; застосування музичного мистецтва (пісень календарно-обрядового та родинно-обрядового циклів) тощо.

Моделювання народного свята у виховній роботі закладів освіти ґрунтується на принципах гуманізму, демократизму, культуровідповідності, наступності та спадкоємності освіти й виховання поколінь, єдності сім'ї, закладів освіти, позашкільних і державно-громадських установ. Принцип гуманізму передбачає

визнання цінності особистості кожного учня, студента, гуманне ставлення до особистості; принцип демократизму – поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи особистості; культуровідповідності – опанування молодим поколінням певних набутоків народної культури. Особлива роль в організації і проведенні народного свята належить принципу народності, який передбачає розкриття особливостей побуту, трудової діяльності та духовного досвіду українського народу, наступність і спадкоємність освіти й виховання, відродження національних цінностей через залучення до народних традицій, звичаїв, обрядів. Важливим також є принцип єдності сім'ї, школи, позашкільних і державно-громадських установ. Він базується на гармонізації родинного і суспільного виховання через співпрацю, суспільно-корисну діяльність, колективну творчість і співдружність учасників виховного процесу (учні, студенти, учнівські, студентські організації та об'єднання; органи самоврядування; адміністрація закладів освіти; викладацький та учительський колективи, представники позашкільних установ, громадських організацій тощо).

Цілеспрямована організація процесу формування естетичної культури особистості реалізується за певних умов, зокрема врахування вищеназваних психолого-педагогічних принципів; оновлення змісту, форм, засобів, методів і прийомів естетичного виховання й розвитку молодого покоління; кадрове забезпечення процесу формування естетичної культури особистості. Підкреслимо важливість кадрового забезпечення, що обумовлює необхідність комплексної професійної підготовки майбутніх учителів, яка може здійснюватися в ході неформальної мистецької освіти.

Неформальна мистецька освіта (за Н. В. Сулаєвою) в системі професійної підготовки вчителя – це добровільна мистецька діяльність особистості, що здійснюється незалежно від формального навчання у вищому педагогічному закладі освіти, реалізується здебільшого в мистецьких колективах і не супроводжується видачею документа. Вибір змісту неформальної мистецької освіти зумовлюється вимогами до збагачення

професійної компетентності майбутніх учителів мистецьким компонентом (Сулаєва, 2013).

Важливим є комплексний підхід до естетичної підготовки майбутнього вчителя, вихователя, його професійного саморозвитку через емоційну активність і самостійність у засвоєнні естетичних цінностей і естетичну діяльність. Сучасний учитель є не тільки викладачем-предметником, який володіє загальними і фаховими компетентностями, але й виконує роль вихователя, порадирика, партнера у навчально-виховній діяльності. Тому формування загальнокультурних і фахових компетентностей, зокрема здатності вчителя творчо мислити, спілкуватися у різних ситуаціях і адаптуватися до них, усвідомлювати та вміти застосувати різноманітні технології навчання і виховання; мати комплекс індивідуальних і соціальних цінностей та орієнтуватися на них, що є запорукою ефективності впровадження методики формування естетичної культури майбутніх учителів засобами народного свята. Неформальна мистецька освіта дає можливість майбутньому вчителю наблизитися до високодуховних зразків народної спадщини, прилучитися до її розвитку й збереження, виділити в ній найсуттєвіші ознаки довершеності людського існування в їх етичному, естетичному та патріотичному проявах.

Майбутні вчителі здобувають неформальну мистецьку освіту в різних художніх колективах, створення і функціонування яких залежить від матеріальних можливостей кожного закладу вищої освіти. Назвемо їх:

- музичні: хорові колективи (народні, камерні), вокальні ансамблі (фольклорні, вокально-інструментальні), індивідуальне вокальне виконавство; інструментальні дуети, тріо, квартети, ансамблі чи оркестри (народних інструментів, камерні, духові, бандуристів, сопілкарів) та різноманітні тимчасові творчі музичні групи тощо;
- образотворчі: гуртки (малюнку, живопису, графіки, декоративного мистецтва), студії, студентські центри;
- хореографічні: ансамблі танців (народних, бальних, сучасних), ансамблі пісні і танцю, індивідуальне хореографічне виконавство;

- театральні (драматичні): театральні студії, драматичні гуртки, індивідуальна драматична діяльність, тимчасові групи для реалізації окремих творчих проєктів;
- літературні: студії, спілки журналістів, поетів, прозаїків, літературних редакторів;
- синтетичні: кіно-фото-відеостудії, студії мультиплікаційних фільмів, циркові колективи тощо.

Участь майбутніх учителів у мистецьких колективах дає можливість через різні форми неформальної мистецької освіти (колективні, групові, індивідуальні) зреалізувати свої організаторські, інтелектуальні, художні обдарування. Здобуті знання, сформовані уміння й навички потребують постійного вдосконалення протягом усього професійного життя через інформальну освіту.

Висновки. Отже, естетична культура є складною комплексною системою, що інтегрує в собі інформаційний, почуттєво-емоційний та діяльнісний компоненти, які взаємопов'язані та доповнюють один одного. Формування естетичної культури особистості має базуватися на національному ґрунті, визначатися гуманізмом і національною спрямованістю. Народне свято як модель високоестетизованого побуту українців виступає самобутнім культурно-історичним явищем, яке забезпечує сприятливі умови для естетичного виховання особистості. Неформальна мистецька освіта майбутнього вчителя створює максимальні можливості для формування естетичної культури, власного професійного зростання та ознайомлення підростаючого покоління з національною культурною спадщиною.

Список літератури

- Ірклієнко, В. С. (2010). Моделювання національно-естетизованого середовища засобами народного свята у сільській школі. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки) (Вип. 4, с. 84–89). Бердянськ: БДПУ.
- Каган, М. С. (1997). *Эстетика как философская наука*. Санкт-Петербург: Петрополис.
- Крылова, Н. (1990). *Эстетический потенциал культуры*. Москва: Прометей.
- Сулаєва, Н. В. (2013). *Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти*. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Vikroriia Irkliienko

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR THE FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF A PERSONALITY BY MEANS OF NON-FORMAL ART EDUCATION

The author of the article considers the fact that art is a factor of integration of an individual and an environment, a person and a society. Every personality asserts in various spheres of social reality. Thus an effective means of aesthetic development is the involvement of future teachers in national heritage and culture, which manifests itself in the traditions of national holidays in order to form an aesthetic culture of the individual.

The concept of "aesthetic culture of the individual" is a multi-faceted category; therefore its structural elements are information, emotional and feeling, and activity components. The basis of the information component is knowledge of the development and formation of Ukrainian national culture, the ability of the individual to reconstitute them in aesthetic judgments. The emotional and feeling component is reconstituted in emotional and feeling attitude to aesthetic values, the interaction of the subject through feelings with the object. Activity component is the orientation of a person towards activity and the process of creating aesthetic values. It integrates information and emotional and feeling factors, gives dynamic nature to the concept of "aesthetic culture"; it is realized in the orientation of a person to create, spread, consume aesthetic values and affects the level of aesthetic culture of the individual.

It is determined that the means of formation of aesthetic culture of the individual is a folk holiday as a model of highly aesthetized life; the conditions for its effective formation are outlined, in particular: updating of the content, forms, methods and techniques of aesthetic education; taking into account age and individual peculiarities of the person in the process of aesthetic education; application of psychological and pedagogical principles, in particular emotional and feeling, rational, systematic, principle of consistency; creating of human recourses for formation of the aesthetic culture of the individual.

The importance of complex training of future teachers to form the aesthetic culture of the individual, which can be realized in the course of non-formal artistic education through participation in various artistic groups while studying at higher educational institutions, is emphasized.

Keywords: *personality, aesthetic education, aesthetic culture, non-formal art education, folk holiday.*

References

- Irkliienko, V. S. (2010). Modeliuvannia natsionalno-estetyzovanoho seredovyscha zasobamy narodnoho sviata u silskii shkoli [Modeling of the national aesthetized environment by means of a national holiday in a rural school]. Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu (Pedahohichni nauky) (Is. 4, pp. 84–89). Berdiansk: Berdiansk State Pedagogical University.
- Kagan, M. S. (1997). Jestetika kak filosofskaja nauka [Aesthetics as a philosophical science]. Sankt-Peterburg: Petropolis.
- Krylova, N. (1990). Jesteticheskij potencial kultury [Aesthetic potential of culture]. Moscow: Prometej.
- Sulaieva, N. V. (2013). Pidhotovka vchytelia v pedahohichnomu prostori neformalnoi mystetskoj osvity [Teacher training at the pedagogical space of non-formal art education]. Poltava: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University.

Одержано 14.01.2018 р.